

БЕДСТВИЯ И МАСОВА ПСИХИКА

К. Гайдаров

ПУ „Паисий Хилендарски“

kdarov@abv.bg

Резюме. Масовата психика и масовото поведение в последните десетилетия се превърнаха от строго научен в практически проблем на общественото функциониране. Реакциите на хората в условията на природни, социални и техногенни катастрофи трябва да бъдат познани, за да може да се управлява рискът от възникване на обществени катаклизми. Статистическите данни от последните години показват устойчиво поддържане на високи нива на броя на бедствията както в световен мащаб, така и в България. Масмедията и интернет ни дават възможност да наблюдаваме критични ситуации и далеч извън границите на обществото, в което живеем. Всичко това поставя психиката на индивида и общностите под непрекъснат натиск, което се отразява върху техните емоционални, когнитивни и социални функции. Съвременният човек трябва да бъде въоръжен със средства да противостои на тази тенденция, като запази своята психосоциална устойчивост.

Ключови думи: бедствия, масова психика, индивидуални психични реакции, психосоциална устойчивост

ТЕОРИЯ

В резултат на бедствието обикновено възникват редица изменения във функционирането на социалната среда. Става дума за икономически, психологически, социални и медицински проблеми, които няма как да бъдат решени за времето на бедствието и трудно се преодоляват в периода след него. Всичко това предизвиква тежки психологически и социални преживявания у индивида, които водят до сериозни изменения в неговото функциониране, а оттам - до промяна на начина на живот (Knack et al., 2006).

ПСИХОСОЦИАЛНА СЪЩНОСТ НА БЕДСТВИЯТА

Пространствено бедствието може да се раздели на три зони (Turnip et al., 2010).

Първата зона се нарича зона на цялостното разрушаване. Тук престават да функционират базисни параметри на социалната и предметна среда. Хората са поставени пред предизвикателството на физическото оцеляване и под много силно психично натоварване. Следващата зона обхваща частично разрушеното пространство. В това пространство биха могли да функционират, макар и силно редуцирани, основни социални дейности, като осигуряване с храна, вода и убежище. В психологичен план натоварването отново е силно, но има възможност за използване на определени буфери от социален или психологичен тип. Най-накрая, третата зона се нарича филтърна и включва подстъпите към разрушеното пространство. По същество тук хората са засегнати преди всичко индиректно.

Това означава, че те не са лишени от основни аспекти на социална подкрепа, включително и грижа за тяхната сигурност.

В тази връзка може да се смята, че предизвиканите от човека бедствия са по-опасни от природните от гледна точка на предизвиканите персистиращи психиатрични отклонения (Turnip et al., 2010). Също така се приема за доказано, че дистресът е значимо по-голям при хората, които са пряко засегнати от бедствието, в сравнение с тези, които са непряко засегнати. Тук е важно е да се отчете и ролята на медиите, чрез които човек съотнася собствената си сигурност с обстоятелства, които може да се намират далеч от него (Turnip et al., 2010).

Един голям проблем при възникването на бедствие е насилието и в частност – мародерството. Поради разрушените социални мрежи и при нефункциониращи институции, една част от индивидите започват да разрушават и да крадат лична и публична собственост (Aguirre, 2005). Ако не се противодейства ефективно, това поведение с течение на времето може да бъде увеличено, поради процесите на подражание и интерференцията на психичните и социални интенции между индивидите в масата.

Един от основните източници на паника в днешно време е тероризмът. Тероризмът има следните цели: създаване на масова тревожност, страх и паника; предизвикване на безпомощност, безнадеждност и деморализация; разрушаване на нашите разбирания за лична сигурност; разрушаване на инфраструктурата на обществото, града и културата; демонстриране на неспособността на властите да защитят обикновения гражданин и неговото обкръжение; провокиране на рационалното социално поведение на човека (Williams, 2007).

Научните изследвания на паниката, като екстремална форма на масовата психика, претърпяха значително развитие (Aguirre, 2005). Най-старото научно разбиране за паниката е, че при тези условия човек загубва своята хуманност и действа ин-

стинктивно грубо и агресивно, за да запази физическото си съществуване чрез увреждане на останалите. По-нататък учените са стигнали до идеята, че при бедствия човек действа колективно, като се опитва да запази своята цялост, заедно с останалите, но чрез извършване на всякакви асоциални и криминални актове. В последно време преобладава мнението, че напротив, в състояние на паника хората продължават да бъдат социални, да се вълнуват от съдбата на другите и да помагат. Всъщност, за да може да се разбере начинът на реагиране на хората при възникване на катастрофи, трябва да се вземе предвид, че всъщност проблемът е в екстремността на ситуацията, в която няма нито време, нито пространство, за да може индивидът да рационализира поведението си и да избира модели на поведение и затова той може да действа всякак. Тук имаме форсирано от обстоятелствата решение за действие, свързано с физическото и психологическото оцеляване, а модусът на това действие зависи от индивидуалните и личностни качества на човека (Aguirre, 2005). Хората, които действат в състояние на паника, са с различен социален и индивидуален опит, различни способности, различни мотиви и различна психофизика. Това предопределя различните индивидуални реакции в множеството.

Големината на множеството създава проблем с неговото управление колкото по-голямо е пространството, толкова по-трудно са въвежда общ модел на поведение. От друга страна, има обратната тенденция, при която хората, изправени пред общото нещастие, в един момент разбират, че трябва да действат заедно, за да оцелеят (Aguirre, 2005).

ПСИХИЧНИ РЕАКЦИИ ПРИ БЕДСТВИЕ

Поведението на хората при бедствия могат да бъдат разделени в 4 групи. В първата група попадат афективни реакции от типа на страх, уплаха, мъка. Във втората група се включват активни поведения като желание за бягство или съпротива. Третата група представлява парализиране на

индивида, при което той не е в състояние да реагира по какъвто и да било начин. Най-накрая има една група реакции, които могат да се обединят около просоциални интенции, доминирани от афилиация (Prati et al., 2012).

Какъв точно ще е начинът, по който ще реагира конкретният индивид зависи от следните фактори (Williams, 2007): биологични диспозиции, психосоциални атитюди, равнище на емоционално и когнитивно развитие, интензивност на стресора, интензивност на нараняването и заплахата за живота, наличие на загуби, разпадане на референтни общности (семејство, училище).

В научните изследвания на поведението на хората в критични ситуации най-често се обръща внимание на посттравматичното стресово разстройство (ПТСР). То възниква след остро преживяване, което е предизвикано от реална или възприемана заплаха, която е извън рамките на ежедневния човешки опит (Zhang et al., 2013). Когато това състояние не е управлявано, индивидът е подложен на изменения в психичното функциониране, предизвикани от преживяната травма. Това се изразява в натрапчиви спомени от визуален, аудиален или соматичен тип (флашбекс), а също и нощни кошмари, които водят до системни нарушения на съня (Ursano et al., 2014). Напрежението, което тези явления предизвикват, довежда до състояние на т.нар. свръхвъзбуда (*hyper-arousal*). Той е в основата на социално нестабилно, понякога агресивно или криминално, поведение.

Интересно е виждането на ПТСР като разстройство на привързването (de Zulueta, 2007). Изследванията на Боулби (цит. по de Zulueta, 2007) показват, че човешкото същество е генетически предразположено към търсене на личност, към която да се привърже. Това поведение при възрастните може да се катализира от състоянието на страх. Страхът е свързан с усещането на безпомощност и психологическа травматизация. Преживяването на несигурност може да предизвика три типа възможни поведения на индивида: тревожно-амбива-

лентно поведение, избягващо поведение и дезорганизация (свръхвъзбуда или дисоциация).

Същевременно се отбелязва ролята на генетичния фактор във възникването на ПТСР (de Zulueta, 2007). Смята се, че травматизацията на индивида в ранна възраст може да се отрази негативно върху развитието на мозъка, чрез изменение на стимулацията на синапсите, както и върху промени в секрецията на кортизол. Всичко това довежда до психофизична свръхсензитивност, което е предпоставка за развиването на ПТСР. Жените, децата и хората със специални потребности са особено податливи на такъв тип промени.

В едно изследване, проведено по повод на гражданските войни в Уганда, (Missi, 2005, цит. по de Zulueta, 2007) е установено, че реакциите на индивида на преживяването на бедствие са следните: ПТСР (39,9%), депресия (52%), тревожни разстройства (60%), соматизация (72%), злоупотреба с алкохол (18,2%), суицидални интенции (22,7%).

Световната здравна организация определя бедствието като сериозно разрушение, психосоциално и екологично, което силно надвишава способностите за справяне на индивида и засегнатата общност. (СЗО, 2008). Психичните преживявания, които са продукт на този тип екстремум, могат да бъдат групирани в следните категории (вж. Williams, 2007): афективни реакции, когнитивни реакции, функционални реакции, поведенчески реакции, социално-психологически реакции и психиатрични промени.

Към първата група спадат следните поведения: тревожност, апатия, печал, гняв, хипер-арауъл, тревожно привързване, емоционално отдръпване.

Към втората група трябва да бъдат отнесени: проблеми с ученето, неспособност да се концентрираш, магическо мислене, хипервижиланс.

Към третата група се отнасят следните реакции: нарушения в съня, нощни кошмари, соматизация.

Поведенческите реакции са: рисково поведение, непослушание, насилие, агресия, имморалност, опозиционно поведение, поемане на риск, неустойчивост във взаимоотношенията, интерперсонални конфликти, социална отдръпнатост

Четвъртата група включва: мизерия, раздразнителност, фалшини атрибуции, анхедония, липса на желания, слаб контрол върху импулсите, страх от смъртта, страх да останеш сам, несигурност, виновност, самота, ниска самооценка, ниска себеефективност.

Психиатричните симптоми са: параноя, фобии, депресия, афективни разстройства, соматоформни разстройства, хиперактивност с дефицит на вниманието (ХАДВ), ПТСР, хранителни разстройства, компулсивност, адиктивно поведение.

Метод

В изследването е използван мета-анализ на агрегирани количествени данни. За целта бяха проучени няколко бази данни на официални институции, които се занимават с изучаване и структуриране на количествена информация, свързана с критични инциденти от природен, техногенен и криминален характер. От тях се спряхме на две бази данни, които отговарят в най-голяма степен на целите на изследването и които са оптимално комплексни.

За данните от България избрахме официалната национална институция, която поддържа актуална количествена информация за всички области от обществения живот. Става дума за Националния статистически институт. В световен мащаб се спряхме на базата данни, която е създадена и поддържана от Institute for Economics and Peace. Това е неправителствена и нестопанска организация от типа „тинк-танк“, която изучава проблемите на икономиката, културата и политиката като фактори за устойчивото и мирно развитие на обществата.

Анализираните са шест групи количествени данни, свързани с критични ситуации, от базата данни на НСИ. Става дума

за: брой бедствия, щети от бедствията, престъпления против личността, престъпления против собствеността, престъпления против финансовата система, общоопасни престъпления. Данните са представени количествено по начина, който е записан в сайта на НСИ.

От базата данни на Institute for Economics and Peace са взети два интегрални показателя – общ индекс за тероризъм (GTI) и общ индекс за мир (GPI). Тези индекси се изчисляват въз основа на значимо количество показатели по определен начин и варират в интервала от 0 до 10 при GTI и от 0 до 5 при GPI. Колкото по-голямо е числото, толкова по-изразено е измерваното състояние.

Индексът GTI е разширена количествена оценка на директните и свързаните щети от тероризма, разбираан като: „заплаха със или действителното използване на незаконна сила и насилие от страна на недържавен участник, за да се постигнат политически, икономически, религиозни, или социална цели чрез страх, принуда или сплашване“ (Global Terrorism Index, 2012).

Индексът GPI е водеща мярка на национално спокойствие в света, която подрежда 162 нации, в съответствие с отсъствието на насилие в ежедневието (Global Peace Index, 2013).

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

В табл. 1 са представени обобщени данни за динамиката на бедствията в България за последните 5 години, за които има данни в Националния статистически институт (НСИ). В последната графа са включени и данни за глобалния индекс за тероризъм (GTI) и глобалния индекс за мир (GPI). Това е направено, защото това са агрегирани показатели за цялостното състояние на нещата в областта на сигурността и устойчивото развитие на обществото. Тези два аспекта имат непосредствено значение за формирането на чувството за сигурност/несигурност на гражданите.

ТАБЛИЦА 1
Динамика на катаклизмите в България за последните 5 години, съгласно статистиката на НСИ

година	бедствия		престъпления				тероризъм ***	
	бр.	щети	личн.	собств.	фин.	общооп.	GPI*	GPI**
2012	10826	106616	2053	11679	212	11983	n.a.	1,685
2011	8268	487254	2121	13272	141	13298	0,74	1,7
2010	4571	100594	2073	12012	129	14021	0,04	1,731
2009	н.д.	н.д.	2256	12910	133	16386	0,08	1,738
2008	8705	н.д.	2075	12248	105	13769	0,16	1,718

*GPI – global terrorism index

**GPI – global peace index

*** данните са от Institute of Economics & Peace, 2014

В рубриката „бедствия“ са включени различни форми на бедствия – природни, техногенни и социални. Ограничението е, че типологията е направена съобразно разбиранията на НСИ. Щетите са посочени в хил. лева. В рубриката „престъпления“ са представени данни за 4 основни категории, които имат най-голямо влияние върху обществото, – престъпления против личността, престъпления против собствеността, престъпления против финансовата система и общоопасни престъпления.

Посочените данни ясно показват тенденцията на задържане на високи нива на несигурност във всичките представени области.

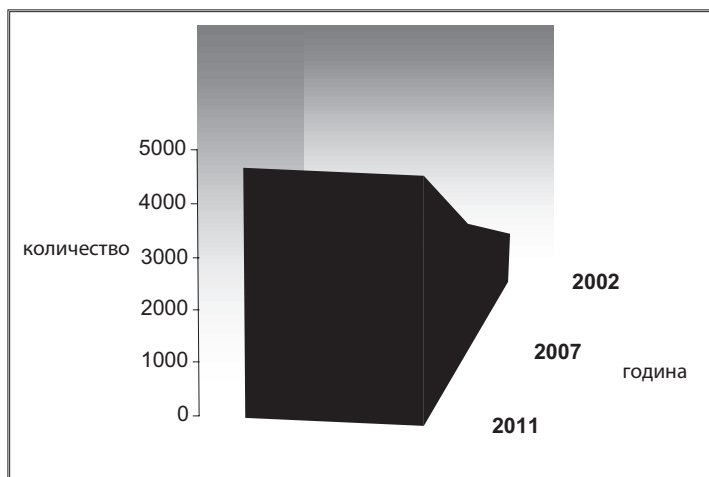
Тази тенденция може много ясно да се открие като се сравнят показателите за бедствията и престъпността в България за периода 1900-2012 г., които са представени в табл. 2. Даните са на International Disaster Database, Université Catholique de Louvain, Brussels.

Както се вижда, най-тежките природни и техногенни катастрофи, регистрирани в

ТАБЛИЦА 2
10-ТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ КАТАСТРОФИ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 1900-2014 Г. ПО ДАННИ НА INTERNATIONAL DISASTER DATABASE, UNIVERSITÉ CATHOLIQUE DE LOUVAIN, BRUSSELS (BELGIUM)

природни катастрофи			технологични катастрофи			рег. престъпления от полицията*	
година	тип	бр. засегнати	година	тип	бр. засегнати	година	брой
2012	наводнение	37950	1996	индустриален	200	1997	228219
2005	наводнение	12000	1989	транспортен	100	1995	196346
1993	буря	5000	1993	транспортен	19	1996	184975
1986	земетресение	3060	2009	транспортен	19	1998	159317
2007	наводнение	1000	2000	148915			
1999	буря	850		2010	147025		
2006	земетресение	527		2001	147022		
1998	горещини	323		2002	146929		
2012	земетресение	210		2003	143921		
2005	наводнение	200		2004	142093		

* по данни на НСИ (има данни само до 2010 г.)

Фигура 1. Брой на терористичните инциденти в света за периода 2002-2011 г. по данни на INSTITUTE FOR ECONOMICS & PEACE

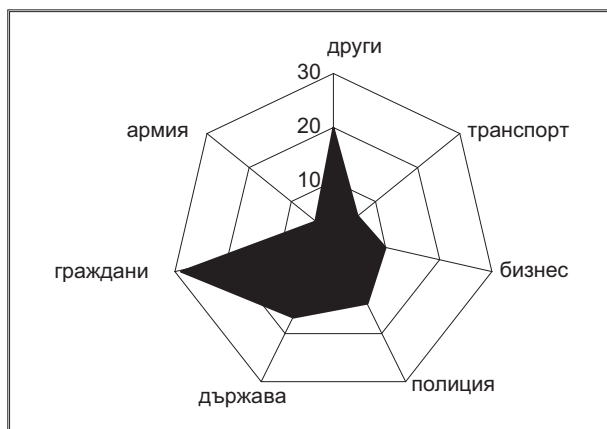
България за последното столетие, са в периода след 1986 г. Като от общо 14 посочени бедствия 7 са в периода след 2000 г.

Подобна тенденция се очертава и по отношение на престъпността в страната. Данните на НСИ показват, че от 10-те години с най-голям брой регистрирани престъпления, 5 са след 2000 г.

Същевременно, както вече стана дума, благодарение на медиите и интернет, всеки човек може да се информира и да възпри-

еме ярко критични инциденти, бедствия и престъпления, които са станали в различни части на света. Без съмнение тази информация също влияе върху преживяването на несигурност. Това се отнася в особена степен за актовете на световния тероризъм. Във фиг. 1 са представени обобщени данни за регистрираните терористични инциденти в периода 2002-2011 г. по данни на Institute for Economics & Peace.

Очевидна е тенденцията на нарастване

Фигура 2. Засегнати от тероризма социални пространства по данни на INSTITUTE FOR ECONOMICS & PEACE

ТАБЛИЦА 3
КОЕФИЦИЕНТИ НА КОРЕЛАЦИЯ МЕЖДУ РЕДОВЕТЕ ОТ ТАБЛ. 1

коефициенти на корелация						ниво на значимост	
години							
	2008	2009	2010	2011	2012		
2008	-						
2009	.997	-					p = .01
2010	.967	.999	-				
2011	.997	.989	.992	-			
2012	.979	.990	.997	.994	-		

на терористичните актове в посочения период. Това създава несигурност и напрежение освен у пряко засегнатите, също и при хората, които се чувстват морално и информационно свързани с тези събития. В този смисъл върху формирането на посочените промени в психосоциалното функциониране на индивида и общностите се отразяват и индиректни заплахи, които обаче биват възприемани като значими.

Това може да се установи и от информацията, която е представена във фиг. 2. Данните са на Institute for Economics & Peace. Тук са посочени пряко засегнатите общности от извършените терористични актове. Вижда се, че най-засегнати са гражданите и тяхната собственост (29%), на трето място е държавата с нейните институции (17%), на четвърто – полицията (14%), на пето място – бизнесът (10%), на шесто – транспортът (6%) и на последно – армията (4%). На второ място са останалите общо 20%, които се разпределят между няколко други групи.

За да се провери статистически наличието на посочените тенденции в динамиката на бедствия, тероризъм и насилие за последните пет години, за които има официални данни, направихме корелативен анализ и one-sample t-тест. Резултатите са посочени в табл. 3.

Очевидно е, че интензитетът на бедствията, престъпленията и тероризма в посочените 5 години е консистентен. Натискът върху гражданите се запазва в постоянно високо равнище, което е предизви-

кателство за еластичността на психичното пространство на индивида.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Някои изследователи говорят за промяна на парадигмата на войната, която започва в периода след Втората световна война (вж. Williams, 2007). Вместо класическите военни действия, сега сме свидетели на непрекъснати конфликти и тероризъм, които създават опасни рискове за здравето, благосъстоянието и социалната стабилност на хората. При това положение е особено важно обществото да има ясна визия за управлението на бедствията. Тук от особена важност са социалният капитал и оценката на социалния риск. Социалният капитал се изгражда върху доверието, взаимодействието и сплотеността. Теза качесва се развиват във времето и предполагат неформалност, участие и изграждане на социални мрежи за взаимопомощ. В последните години особено се набляга на създаването на общество, което е насочено към избягване на риска за собственото си възпроизводство (Ingham et al., 2011).

При това положение в психологически план трябва да се развива психосоциалната устойчивост (resilience) на индивида. Това е капицитетът на индивида за успешна психологическа, емоционална или физическа адаптация в условията на бедствие, тероризъм или виктимност. Основните белези на тази устойчивост са (вж. Williams, 2007): развиващ, продължаващ,

динамичен, интерактивен, привързващ. Устойчивостта може да е пасивна, което се изразява в повишаване на собствените възможности, или активна, което се изразява в промяна на самата социална среда с цел намаляване на риска. Формирането на устойчивост обаче зависи от разбирането на близкото обкръжение, както и от подкрепата на институциите. Освен това самата психосоциална устойчивост не е устойчива, т.е. изисква непрекъснато усилие за своето съществуване и развитие.

ЛИТЕРАТУРА

- Aguirre, B. E. (2005). Commentary on „Understanding Mass Panic and Other Collective Responses to Threat and Disaster“: Emergency Evacuations, Panic, and Social Psychology. *Psychiatry: Interpersonal & Biological Processes*, 68(2), 121-129. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Chan, C. S., & Rhodes, J. E. (2014). Measuring Exposure in Hurricane Katrina: A Meta-Analysis and an Integrative Data Analysis. *Plos ONE*, 9(4), 1-15. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- de Zulueta, C. (2007). Mass violence and mental health: Attachment and trauma. *International Review Of Psychiatry*, 19(3), 221-233. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Garrison, F. & Weems, C. (2013). Introduction to a Special Issue on Research with Youth Exposed to Disasters and Violence. *Child Youth Care Forum*, 42:257-259. retr. 15.6.2014 from Springer database
- Henley, R., Marshall, R. & Vetter, S. (2011). Integrating Mental Health Services into Humanitarian Relief Responses to Social Emergencies, Disasters, and Conflicts: A Case Study. *The Journal of Behavioral Health Services & Research* 38:1. retr. 15.6.2014 from Springer database
- Ingham, V., Hicks, J., Islam, M., Manock, I., & Sappey, R. (2011). An Interdisciplinary Approach to Disaster Management, Incorporating Economics and Social Psychology. *International Journal Of Interdisciplinary Social Sciences*, 6(5), 93-106. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Knack, J. M., Chen, Z., Williams, K. D., & Jensen-Campbell, L. A. (2006). Opportunities and Challenges for Studying Disaster Survivors. *Analyses Of Social Issues & Public Policy*, 6(1), 175-189. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Martens, A., Sainudiin, R., Sibley, C. G., Schimel, J., & Webber, D. (2014). Terrorist Attacks Escalate in Frequency and Fatalities Preceding Highly Lethal Attacks. *Plos ONE*, 9(4), 1-12. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Prati, G., Catufi, V., & Pietrantonio, L. (2012). Emotional and behavioural reactions to tremors of the Umbria-Marche earthquake. *Disasters*, 36(3), 439-451. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Roxberg, A. & Barbosa da Silva, A. (2014). The 2004 Indian Ocean Tsunami Catastrophe, its Survivors, Job and the Universal Features of Suffering: A Theoretical Study. *J Relig Health*, 53:1257-1266. retr. 15.6.2014 from Springer database
- Turnip, S. S., Klungsøyr, O., & Hauff, E. (2010). The mental health of populations directly and indirectly exposed to violent conflict in Indonesia. *Conflict & Health*, 4:14-22. retr. 12.5.2014 from EBSCO database
- Ursano, R. J., McKibben, J. A., Reissman, D. B., Liu, X., Wang, L., Sampson, R. J., & Fullerton, C. S. (2014). Posttraumatic Stress Disorder and Community Collective Efficacy following the 2004 Florida Hurricanes. *Plos ONE*, 9(2), 1-9. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Williams, R. (2007). The psychosocial consequences for children of mass violence, terrorism and disasters. *International Review Of Psychiatry*, 19(3), 263-277. retr. 12.5.2014 from EBSCO database.
- Zhang, G., North, C., Narayanan, P., Kim, Y., Thielman, S., & Pfefferbaum, B. (2013). The course of postdisaster psychiatric disorders in directly exposed civilians after the US Embassy bombing in Nairobi, Kenya: a follow-up study. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*, 48(2), 195-203. retr. 12.5.2014 from Springer database

ИЗТОЧНИЦИ

- Национален статистически институт. (2014). Статистически данни. Кризисни събития. www.nsi.bg attend. 12.5.2014
- Национален статистически институт. (2014). Статистически данни. Правосъдие и престъпност. www.nsi.bg attend. 14.5.2014
- Световна здравна организация (2008). Речник на хуманитарните термини. ReliefWeb. <http://www.who.int/hac/about/reliefweb-aug2008.pdf?ua=1> attend. 15.6.2014.
- Global Terrorism Index (2012). Capturing the Impact of Terrorism for the Last Decade. Institute for Economics & Peace. www.economicsandpeace.org, attend. 7.5.2014
- Global Peace Index (2013). Measuring the State of Global Peace. Institute for Economics & Peace. www.economicsandpeace.org, attend. 14.5.2014
- EM-DAT: The OFDA/CRED International Disaster Database, Université Catholique de Louvain, Brussels (Belgium); www.emdat.be, attend.

- 7.5.2014
The United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2013). Annual Report. Geneva, Switzerland. www.unisdr.org. attend. 12.5.2014.
- The Economics Cost of Violent Containment. A comprehensive assessment of the global costs of violence. (2014). Institute of Economics & Peace. www.economicsandpeace.org, attend. 7.5.2014
- <http://www.visionofhumanity.org/#page/indexes/terrorism-index/2010/BGR/OVER>; attend. 14.5.2014

DISASTERS AND MASS MENTALITY

Kalin Gaidarov

Abstract. *In recent decades mass-mentality and mass behavior was transformed from scientific problem in practical issue for the functioning society. The reactions of the people in the scene of natural, social and technogenic disasters must be known, to be able to manage the risk of social catastrophes. Statistical data from the recent years show stable maintenance of high levels of the count of the disasters, both globally and in Bulgaria. Mass media and the Internet allow us to observe critical situations far beyond the boundaries of the society in which we live. All this puts the psyche of individuals and communities under constant pressure, which affects their emotional, cognitive and social functions. Contemporary man must be armed with the appropriate means to resist this trend by maintaining its psychosocial resilience.*

Keywords: disasters, mass mentality, individual psychic reactions, psychosocial resilience
